

Osallisuusopas

Opas varhaiskasvatuksen henkilöstön
osallisuustietojen ja –taitojen lisäämiseksi

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Sosionomi (AMK)
Sosiaalipedagoginen lapsi- ja
nuorisotyö
Opinnäytetyö
Syksy 2017
Kaisu Ruusunen
Julia Sippu
Kristian Talala

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosionomi (AMK)

RUUSUNEN, KAISU
SIPPU, JULIA
TALALA, KRISTIAN:

Osallisuusopas
Opas varhaiskasvatuksen
henkilöstön osallisuustietojen ja –
taitojen lisäämiseksi

Sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön opinnäytetyö, 35 sivua, 14
liitesivua

Syksy 2017

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyöllämme pyritään parantamaan Vilinän päiväkotien tuottaman palvelun laatua tarjoamalla heidän henkilökunnalleen lisää tietoa ja käytännön menetelmiä lasten osallisuuden lisäämiseksi.

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kartoittaa olemassa olevaa tietoa ja menetelmiä lasten osallisuuden lisäämiseksi varhaiskasvatuksen toimialueella ja laatia tämän tiedon pohjalta toimeksiantajan toiveiden mukaisesti tiivis ja informatiivinen opas. Perehtymällä osallisuutta, lasten osallisuutta ja lasten osallisuutta päiväkotiympäristössä koskevaan aineistoon, saimme tietoa, jonka ydinkohtia toimme oppaassa esille.

Lopputuloksena syntyi opas, joka pitää sisällään osallisuuden käsitteistöä, lainsäädäntöä, teoriaa ja osallisuuden lisäämiseen päiväkodissa tähtääviä menetelmiä. Oppaan muotoon ja laajuuteen sekä asiasisältöön keräsimme toimeksiantajalta sekä Vilinän työntekijöiltä ajatuksia ja toiveita.

Opinnäytetyömme tuotos on Vilinän hyödynnettävissä, kun he suunnittelevat tulevaa toimintakauttaan. Jatkotutkimusta voitaisiin lähteä tekemään keräämällä määrällisellä tai laadullisella kyselyllä palautetta oppaasta vilinän työntekijöiltä.

Opinnäytetyössämme käsittelemme lasten osallisuuden käsitteistöä, malleja ja sen hyötyjä lapsen kasvun ja kehityksen kannalta sekä suomalaisten lakien näkökulmia osallisuuteen.

Asiasanat: Osallisuus, varhaiskasvatus, toiminnallinen opinnäytetyö, opas, päiväkotitoiminta, lasten osallisuus, menetelmät

Lahti University of Applied Sciences
Sosionomi (AMK)

RUUSUNEN, KAISU
SIPPU, JULIA
TALALA, KRISTIAN:

Participation guide - a guide for increasing staff's knowledge on participation theory and practical skills working in early childhood education

Bachelor's Thesis in social pedagogy for early childhood and youth education, 35 pages, 14 pages of appendices

Autumn 2017

ABSTRACT

The subject of this practical thesis is based on work life. The thesis is placed in the field of early childhood education. The thesis is a practical one. The mandator for the research was private day care center Vilinä Oy.

The core purpose of this thesis is to improve the quality of service provided by the day care center Vilinä by providing more information and practical methods to their staff on how to improve their clients' participation.

The purpose of this thesis was to gather existing information and practical methods on how to improve children's participation while they are under the care of the day care provided by the Vilinä. This information was put in a compact and informative format in this guide. The wishes of the mandator and their staff were taken into account when putting the guide together.

Gathering data on participation, children's participation and participation in day care, yielded information, the core of which was included in the. Shape, coloring, extent and content in this guide was put together following the mandator's and their staff's wishes.

The result of this work yielded a guide that contains information about children's participation while in day care, the laws affecting children's participation and theory and practical methods on participation.

The guide can be used by Vilinä while they plan their upcoming season. Further studies could be made by collecting the of Vilinä's staff by qualitative research methods or quantitative research methods from Vilinä's staff.

Key words: Participation, day care, practice-based thesis, guide, early childhood education, children's participation, practical methods

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	OPINNÄYTETYÖ PROSESSINA	3
2.1	Opinnäytetyön lähtökohdat	3
2.2	Toimeksiantaja	3
2.3	Ajankohtaisuus	4
2.4	Tarkoitus, tavoite ja rajaukset	5
3	OSALLISUUS	6
3.1	Osallisuus käsitteenä	6
3.2	Osallisuus varhaiskasvatuksessa	6
3.3	Osallisuuden malleja	7
3.4	Osallisuuden hyödyt lapsen kasvun ja kehityksen kannalta	13
3.5	Osallisuus lakien ja asetusten näkökulmasta	14
4	OPPAAN LAATIMINEN	16
4.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	16
4.2	Osallisuusopas	16
4.3	Vilinän henkilöstön osallistuminen oppaan laatimiseen	20
4.4	Toimeksiantajan palaute oppaasta	21
5	OPINNÄYTETYÖN ARVIOINTI	24
5.1	Prosessin eteneminen	24
5.2	Luotettavuuden ja eettisyyden arviointi	25
5.3	Työn merkitys ja hyödynnettävyys	26
5.4	Jatkokehittämissuhteet	27
6	POHDINTA	29
	LÄHTEET	32
	LIITTEET	36

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme on työelämälähtöinen ja käsittelee lasten osallisuutta suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Työmme on toiminnallinen opinnäytetyö ja sen toimeksiantajana toimi Päiväkoti Vilinä Oy (myöhemmin ”Vilinä”), jolla on yksityisiä päiväkoteja Päijät-Hämeen alueella.

Opinnäytetyömme tarkoituksena on parantaa Vilinän tarjoaman varhaiskasvatuksen laatua lisäämällä heidän asiakkaidensa osallisuutta. Tämä tapahtuu tarjoamalla Vilinän henkilöstölle lisää teoriatietoa osallisuuden käsitteistöstä, lainsäädännöstä ja osallisuuden teoriasta sekä käytännön menetelmistä informatiivisessa ja visuaalisesti ”vilinämäisen” pirteässä muodossa olevalla oppaalla, josta voi kuka tahansa koulutustaustasta riippumatta ammentaa uusia ideoita kasvatustyöhönsä. 1.8.2017 voimaan tullut uusi valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma herätti Vilinän kehittämään tuottamaansa palvelua, koska siinä osallisuuden merkitys varhaiskasvatuksessa ja sen hyödyt lasten kehitykselle ja kasvulle ovat tulleet enemmän näkyvämmäksi ja Vilinä pyrkii aktiivisesti kehittämään toimintaansa. Tällöin Vilinä voi toteuttaa perustehtävänsä, joka on tuottaa parasta mahdollista varhaiskasvatusta asiakkailleen.

Tuottamamme oppaan asiasisältöön, laajuuteen ja ulkomuotoon on otettu huomioon toimeksiantajan ja Vilinän päiväkotien henkilöstön näkökulma. Henkilöstön näkemyksiä keräämällä ja huomioimalla olemme pyrkineet sitouttamaan henkilöstöä ottamaan laadittavan oppaan käyttöön. Lisäksi Vilinän henkilöstön ajatuksia ja osaamista kartoittamalla olemme saaneet kerättyä henkilöstöllä olevaa hiljaista tietoa ja saaneet niin uusia näkökulmia oppaan tekemiseen kuin myös tietoa siitä, mitä työntekijät itse toivovat oppaalta.

Tämä opinnäytetyöraportti sisältää kuvauksen opinnäytetyöprosessistamme. Opinnäytetyömme teoriaosuus kertoo osallisuuden käsitteestä, erilaisista osallisuuden malleista ja

osallisuuden hyödyistä lapsen kasvulle ja kehitykselle sekä suomalaisesta lainsäädännöstä, joka koskee lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyömme kuvaa myös oppaan laatimisen prosessia ja sisältää omaa arviointiamme ja pohdintaamme opinnäytetyöstämme. Liitteinä meillä on opinnäytetyömme tuotoksena syntynyt osallisuusopas ja alkukartoituslomake, jolla herättelimme Vilinän talojen henkilöstöä yhteistyöhön kanssamme ja valmistelimme heitä meidän tapaamiseemme. Lisäksi liitteenä on palautelomake, jota käytimme opinnäytetyöprosessin loppuvaiheessa kerätäksemme palautetta toimeksiantajaltamme.

2 OPINNÄYTETYÖ PROSESSINA

2.1 Opinnäytetyön lähtökohdat

Aloitimme opinnäytetyön suunnittelun jo vuonna 2016, kun kaikki tiimimme jäsenistä pohtivat tahoillaan opintolinjan vaihtamista aikuistyön polulta varhais- ja nuorisokasvatuksen polulle. Vuoden 2017 alussa tiimimme kaikki jäsenet olivat onnistuneesti hakeneet siirtoa sosiaalipedagogisen varhais- ja nuorisokasvatuksen polulle.

Salonen, Eloranta, Hautala ja Kinos (2017, 15) toteavat aidossa työelämäyhteistyössä toteutettavien projektien vahvistavan korkeakouluopiskelijoiden kehittämisosaamista, jonka ymmärtäminen ja hallinta ovat merkittävä osa ammatillista osaamista. Opinnäytetyötä suunnitellessamme olimme jo keskustelleetkin yhteisestä toiveestamme löytää työelämälähtöinen aihe työlle. Aloitimme toimeksiannon etsimisen lähettämällä useita sähköpostiviestejä Lahden alueen yksityisiin päiväkodeihin, lastensuojelulaitoksiin sekä lastensuojelun sosiaalityöhön. Sähköpostiviesteissä kerroimme hieman itsestämme ja osaamisestamme. Saimme yhteydenottoja muutamista eri päiväkodeista, joiden kaikkien yhteyshenkilöitä kävimme tapaamassa ennen lopullisen päätöksen tekoa. Valitsimme tämän aiheen, sillä se tuntui tarjoavan sopivasti haastetta ja tukevan parhaiten ammatillista kasvuamme. Valintaan vaikutti myös se, että osallisuus on ajankohtainen aihe, joka on suuressa roolissa lähes kaikilla sosiaalialan työkentillä, joten koimme sen merkittäväksi ja hyödylliseksi aiheeksi.

2.2 Toimeksiantaja

Opinnäytetyömme toimeksiantajana ja yhteistyökumppanina toimi Päiväkoti Vilinä Oy, jolla oli projektia aloittaessamme Päijät-Hämeen alueella neljä päiväkotia: Hulina, Vilinä, Tarina ja Pulina. Vilinän toiminta-ajatuksena on lapsille ominaisen leikin kautta oppiminen. Toiminta perustuu kausittain vaihtuviin teemoihin, ja sen suunnittelussa

hyödynnetään lapsilta itseltään lähtöisin olevia ideoita. Pienet ryhmäkoot mahdollistavat sen, että paikalla oleva aikuinen on aidosti läsnä arkipäivän tilanteissa. (Päiväkoti Vilinä Oy 2017.)

Vilinän Talojen kannattaa kehittää toimintaansa, koska se takaa jatkuvan kehityksen elementit heidän toimintaympäristössään. Toiminnan kehittäminen lisää uusien kasvatustieteen menetelmien ja ideoiden liittämistä osaksi päiväkodin arkea, jolloin lapsille pystytään takaamaan ajankohtaista kasvatusta vastaamaan tulevaisuuden tuomiin haasteisiin.

2.3 Ajankohtaisuus

Varhaiskasvatustalain uudistettiin 1.8.2015 tavalla, joka modernisoi lakia vastaamaan yhteiskunnan nykyisiin vaatimuksiin ja ajanmukaisti näin sen tavoitteet. Varhaiskasvatustalain ohjaavaksi asiantuntijavirastoksi laki määrittää Opetushallituksen, jonka tehtävänä on laatia esimerkiksi valtakunnallisesti käytettävät varhaiskasvatustalain perusteet (Varhaiskasvatustalain 580/2015 9§). Opetushallitus on laatinut ja julkaissut ajantasaiset varhaiskasvatustalain perusteet 2016 syksyllä, ja niiden pohjalta laadittavat paikalliset varhaiskasvatustalain perusteet on ollut määrä ottaa käyttöön 1.8.2017 (Opetushallitus, VASU2017 Varhaiskasvatustalain perusteiden uudistaminen).

Varhaiskasvatustalain uudessa lakimuutoksessa (580/2015) säädettiin lasten osallisuudesta ja sen myötä lisääntyvistä vaikuttamisen mahdollisuuksista tarkkuudella, jollaisella aiemmassa varhaiskasvatustalain ei oltu säädetty. Suunniteltaessa lapsen varhaiskasvatustalain sisältöä sekä sen toteuttamista ja arvioimista, on aiheesta kuultava huoltajien lisäksi myös lasta hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioiden (Varhaiskasvatustalain 580/2015 7b§).

Lasten osallisuutta varhaiskasvatustalain käsitteleviä tutkimuksia löytyy runsaasti. Suuri osa tutkimuksista on ammattikorkeakoulussa tehtyjä opinnäytetöitä, joista useissa tutkimusalueen laajuus on yhdestä päiväkodista yhden kunnan alueen päiväkoteihin. Maakunnallisella tasolla

lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa on tutkittu muun muassa Pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö VKK-Metron tilaamissa projekteissa ja tutkimuksissa.

2.4 Tarkoitus, tavoite ja rajaukset

Opinnäytetyömme tavoitteena oli luoda malli työtoteesta, jonka avulla lasten osallisuutta voidaan lisätä yhteistyökumppanimme Vilinän päiväkodeissa. Tästä tuotimme kirjallisen oppaan. Tarkoituksena oli lisätä työntekijöiden tietoisuutta lasten osallisuudesta ja sitä lisäävistä menetelmistä. Opinnäytetyöllämme pyrittiin parantamaan Vilinän talojen päiväkotien tuottaman palvelun laatua mahdollistamalla lasten osallisuuden lisääntyminen päivähoidossa. Konkreettisten toimintamallien lisäksi toimme oppaassa esiin sitä, kuinka lapsi hyötyy osallisuutensa lisääntymisestä.

Opinnäytetyömme aiheen rajasimme siten, että työmme käsittelee lasten osallisuutta suomalaisessa varhaiskasvatuksessa.

Opas oli tarkoitus tuottaa ja toimittaa kahdessa eri muodossa, joiden jakelusta toimeksiantaja itse päättää ja vastaa: sähköisenä jaettavaksi tarkoitettuna pdf-tiedostona ja tulostettavaksi suunniteltuna publisher- tai pdf-tiedostona. Oppaan valmistuttua tarjosimme toimeksiantajalle mahdollisuutta tilata kauttamme haluamansa määrän valmiiksi painettuja oppaita, joita tilattiinkin yksi jokaiseen Vilinän päiväkotiin. Lisäksi toimeksiantaja sai oppaan sähköisessä muodossa pdf-tiedostona.

Osallisuusoppaan tekijänoikeudet kuuluvat meille, mutta Päiväkoti Vilinä Oy:lla on käyttöoikeus oppaaseen, ja he saavat vapaasti käyttää sitä sekä kopioida opasta omaan käyttöönsä.

3 OSALLISUUS

3.1 Osallisuus käsitteenä

Turja ja Hujala (2016, 47) kirjoittavat osallisuuden määrittelyn monimuotoisuudesta ja siitä, että käsitteen merkitys riippuu paljolti käyttöyhteydestä. Myös Nivala ja Ryyänen (2013, 9) kuvaavat osallisuuden (englanniksi social engagement, inclusion, participation) olevan käsitteenä hankala. Käsite voidaan määritellä monessa eri toimintaympäristössä ja eri näkökulmista. Osallisuuden käsite on kontekstista riippuvainen, ja siihen liittyy erilaisia painotuksia. Suomessa osallisuus on noussut yleiseen tietoisuuteen vasta 2000-luvulla, ja sille on muodostunut monenlaisia toinen toisistaan poikkeavia merkityksiä. Yleisesti hyväksyttyä, tarkkaa määritelmää ei ole. Särkelä-Kukko (2014) toteaaakin, että osallistumisen ja osallisuuden kokemukset määrittyvät aina osallistujan oman elämysmaailman pohjalta.

Turjan ja Fonsénin (2010, 32-34) mukaan osallisuudesta puhuttaessa viitataan monenlaisiin toimintoihin ja tapoihin, joiden kautta ihminen voi osallistua yhteisön elämään erilaisissa hetkissä ja yhteyksissä. Hill, Davis, Prout ja Tisdall (2004, 77-96) yhtyvät tähän ja kuvaavat osallisuuden ytimeksi sitä, että ihmisellä on tilaisuus tulla kuulluksi ja vaikuttaa asioihin siinä yhteisössä, johon hän itse on osallinen. Osallisella yksilöllä on mahdollisuus vaikuttaa ympäristöön ja tapahtuviin asioihin yhteisön tasavertaisena jäsenenä toimien.

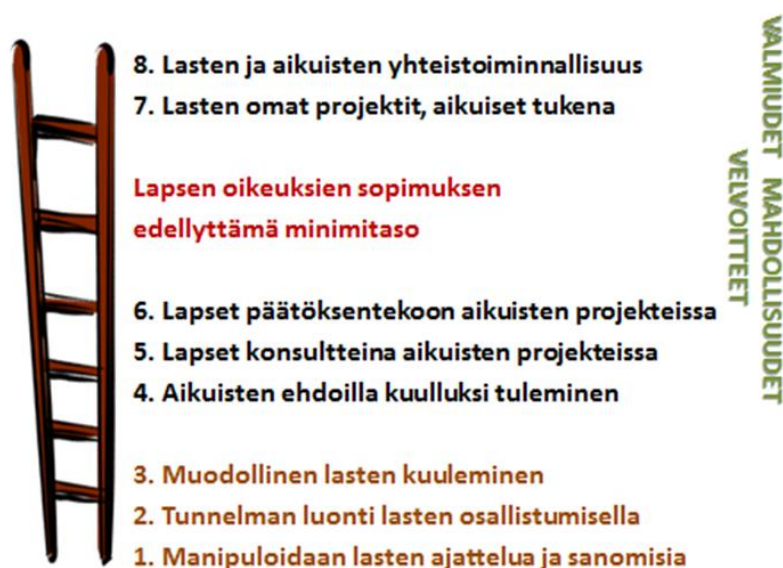
3.2 Osallisuus varhaiskasvatuksessa

Usein kuullaan puhuttavan osallisuudesta (participation) ja osallistumisesta (taking part) kuin ne tarkoittaisivat samaa asiaa. Ne eivät kuitenkaan ole sama asia, ja ero tulisi tiedostaa. Osallisuus ei tarkoita vain osallistumista tai paikalla olemista. Osallisuudessa keskeistä on se, että yksilöllä on mahdollisuus vaikuttaa siihen toimintaan, johon hän on osallistumassa. Osallistuminen voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsi

osallistuu jonkun suunnittelemaan ja järjestämään toimintaan. Osallistaminen (involvement) puolestaan on lapseen kohdistuvaa, ympäröivästä järjestelmästä ja ihmisistä lähtöisin olevaa toimintaa. Osallistamisessa lapsi asemoituu toimenpiteiden passiiviseksi vastaanottajaksi sen sijaan, että olisi omasta vapaasta tahdostaan toimiva subjekti. Osallistamisella on suomen kielessä negatiivinen kaiku ja sen sijaan voitaisiinkin puhua osallisuuden mahdollistamisesta. (Turja & Fonsén 2010, 32-34.) Roos (2016, 54) tuo varhaiskasvatuksessa toteutuvaan osallisuuteen liittyen epäkohdan esille: kun toimintaympäristönä on päiväkotia, rajautuvat lasten vaikuttamismahdollisuudet väistämättä aikuisten luomien rakenteiden sisällä. Roos painottaa lasten osallisuuden olevan sidoksissa lasten ja aikuisten väliseen vuorovaikutukseen. Lapset vasta harjoittelevat osallisena olemista, ajattelua ja vastuunottoa – ja aikuisen tehtävä on rohkaista lasta tässä toiminnassa. Virkin (2015) mukaan lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa ei voida mitata pelkästään sen perusteella, kuinka paljon mahdollisuuksia lapsilla on omaehtoiseen vaikuttamiseen, vaan eri osallisuuden ja toimijuuden tasoja tulisi tarkastella toisiaan täydentävinä osallisuuden kerroksina, jotka limittyvät yhteen kaikessa toiminnassa.

3.3 Osallisuuden malleja

Osallisuutta tarkastellaan totutusti valtasuhteina lapsen ja aikuisen välillä. Arnstein (1969) kehitti jo 60-luvulla osallisuuden portaat, joilla hän kuvasi kansalaisten yhteiskunnallisen osallistumisen kehittymistä. Arnsteinin osallisuuden portaita on mukailut myös Hart (1992), joka kehitti niiden pohjalta osallisuuden tikkaat. Hartin malli perustuu ajatukselle siitä, että lapset valtaistuvat, ja heidän osallisuutensa lisääntyy heidän saadessaan lisää tietoa toiminnasta ja siitä, kenen aloitteesta ja suunnitelmien mukaan toiminta etenee. Turjan ja Fonsénin (2010, 34) mukaan osallisuuden taso on alati vaihteleva, eikä kukaan voi pysyä yhdellä tietyllä osallisuuden tasolla. Alla olevassa kuviossa (KUVIO 1) on esitetty Tanhuanpään (2016) hahmotelma Hartin osallisuuden tikkaista.

Kuvio 1. Tanhuanpään hahmotelma Hartin osallisuuden tikkaita (Tanhuanpää 2016).

Shier (2001, 108-116) on niin ikään kehittänyt Hartin osallisuuden tikkaisiin perustuvan mallin osallisuudesta. Shierin malli pyrkii antamaan työntekijöille vaihtoehdoisen näkökulman ja uusia työkaluja osallisuuden tukemiseen. Malli pitää sisällään viisi eri tasoa, joista kukin on jaettu kolmeen vaiheeseen. Ajatuksena Shierin mallissa on lähteä liikkeelle alimmalta tasolta ja edetä vaihe vaiheelta kunkin tason vaiheet läpi.

Shierin kuvaama osallisuuden malli lähtee liikkeelle siitä, että lapsia kuunnellaan. Työntekijöiden tulisikin olla valmiina kuuntelemaan lapsia, sillä heidän tehtävänsä on jo suunnitteluvaiheessa ottaa huomioon lasten kuuleminen. Myös lapset itse toivoisivat voivansa esittää enemmän mielipiteitään ja saavansa päätäntävaltaa asioissa.

Mallin toisella tasolla lapsia kannustetaan jakamaan näkökulmiaan ja ajatuksiaan. Lapsella voi joskus olla syitä, joiden vuoksi hän ei tahdo kertoa ajatuksiaan aikuiselle. Tämän vuoksi työntekijöiden tärkeä tehtävä on kannustaa lapsia ilmaisemaan ajatuksiaan ja mielipiteitään.

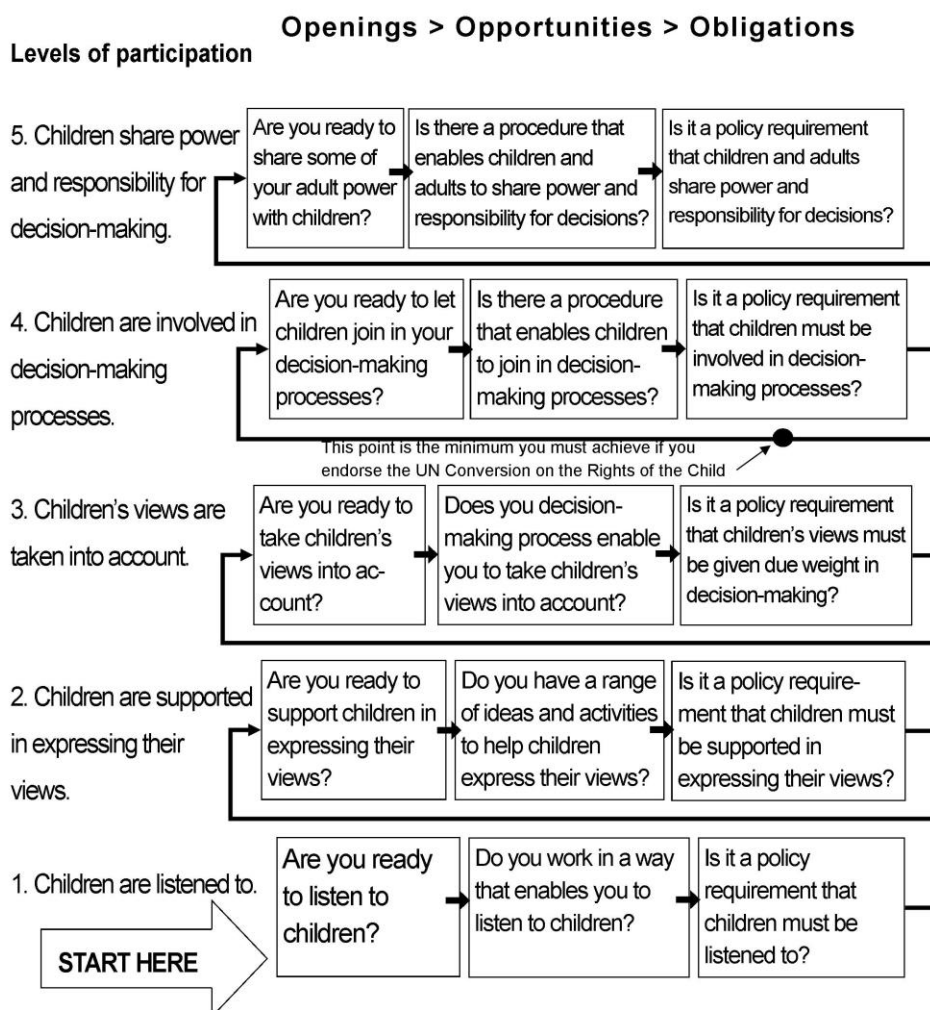
Kolmannella tasolla aikuiset ottavat tosissaan ja vakavasti huomioon lasten ajatukset koskien päätösten tekoa. Lasten kannustaminen ajatustensa ja ideoidensa kertomiseen on tarkoituksenmukaista vain

silloin, kun aikuinen on aidosti aikeissa huomioida lasten ajatukset päätöksiä tehdessään. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tällöin lapset yksin määräisivät toiminnan suunnasta – tarkoituksena on ottaa lasten mielipiteet huomioon siten, että lasten mielipiteet huomioidaan tasavertaisina yhdessä muiden päätöksiin vaikuttavien tekijöiden kanssa.

Mallin neljäs taso kuvaa päätöksentekoprosessia, johon myös lapset osallistuvat. Ero edellisiin tasoihin on se, että aiemmin lapset ovat voineet tuoda ajatuksiaan aikuisten johtamaan suunnitteluun. Neljännellä tasolla lapset ikään kuin siirtyvät konsultaatiosta kohti aktiivista ja tasavertaista osallistumista päätöksentekoon.

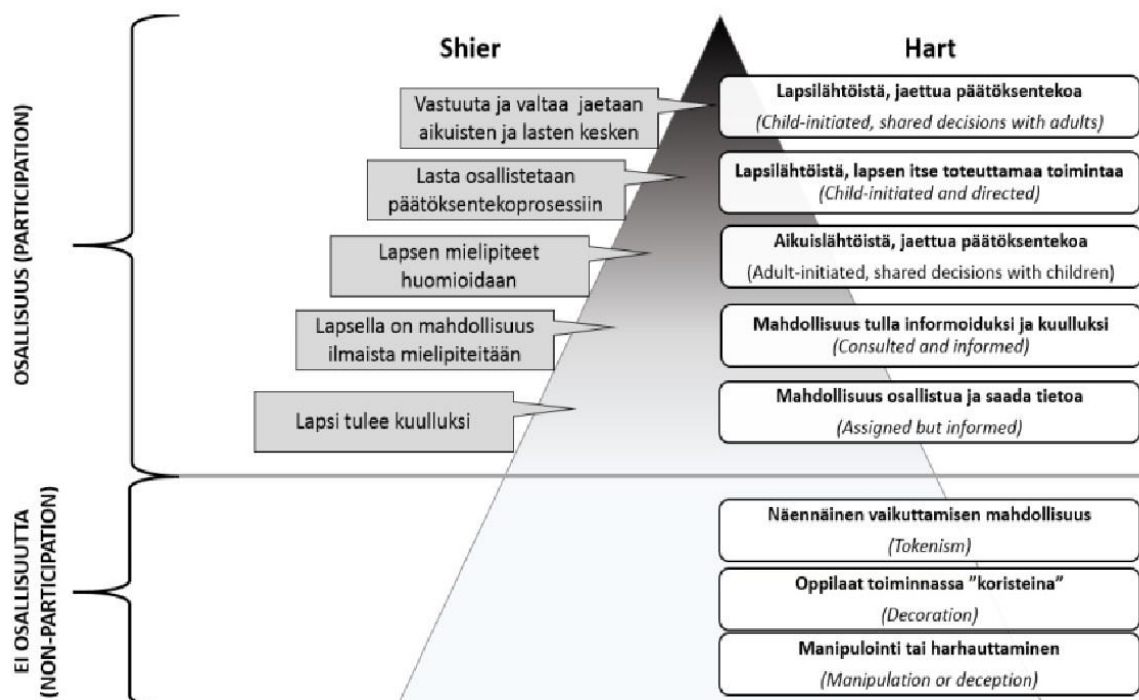
Viidennellä, eli viimeisellä, tasolla lapset osallistuvat vallan ja vastuun jakamiseen päätöksentekoprosessissa. Tällä osallisuuden tasolla työntekijät jakavat valtansa lasten kanssa. Tämä vallan jakaminen koskee myös päätösten seuraamusten jakamista lasten kanssa heidän ikänsä ja kehitystasonsa huomioon ottaen.

Kaikki Shierin mallin tasot jakautuvat kolmeen vaiheeseen: valmiuksiin, voimavaroihin ja yhteisiin toimintamalleihin. Valmiudet tarkoittavat sitä, että työntekijän tulee olla valmis sitoutumaan työskentelemään tietyllä tavalla ja ottamaan osallisuuttava tukeva ajattelumalli omakseen. Voimavarat kertovat resursseista, jotka edesauttavat organisaatiota tai työntekijää käytännön tasolla. Yhteiset toimintamallit -vaihe pitää sisällään toimintamallin juurtumisen pysyväksi toiminnaksi. Alla olevassa kuviossa (KUVIO 2) näkyy Shierin malli.

Kuvio 2. Shierin malli osallisuuden tasoista (Shier 2001).

Koistinen ja Palokangas (2015, 13-14) ovat pro gradussaan yhdistäneet omaan kuvioonsa Hartin ja Shierin mallit havainnollistaakseen Shierin ja Hartin mallien yhtäläisyydet ja eroavaisuudet. Alla oleva kuvio 3 auttaa hahmottamaan edellä mainittuja osallisuuden teorioita. Esimerkiksi Shierin malli jättää täysin huomiotta Hartin mallin alimmat askelmat, sillä ne eivät Shierin mukaan ole osallisuutta (Shier 2001).

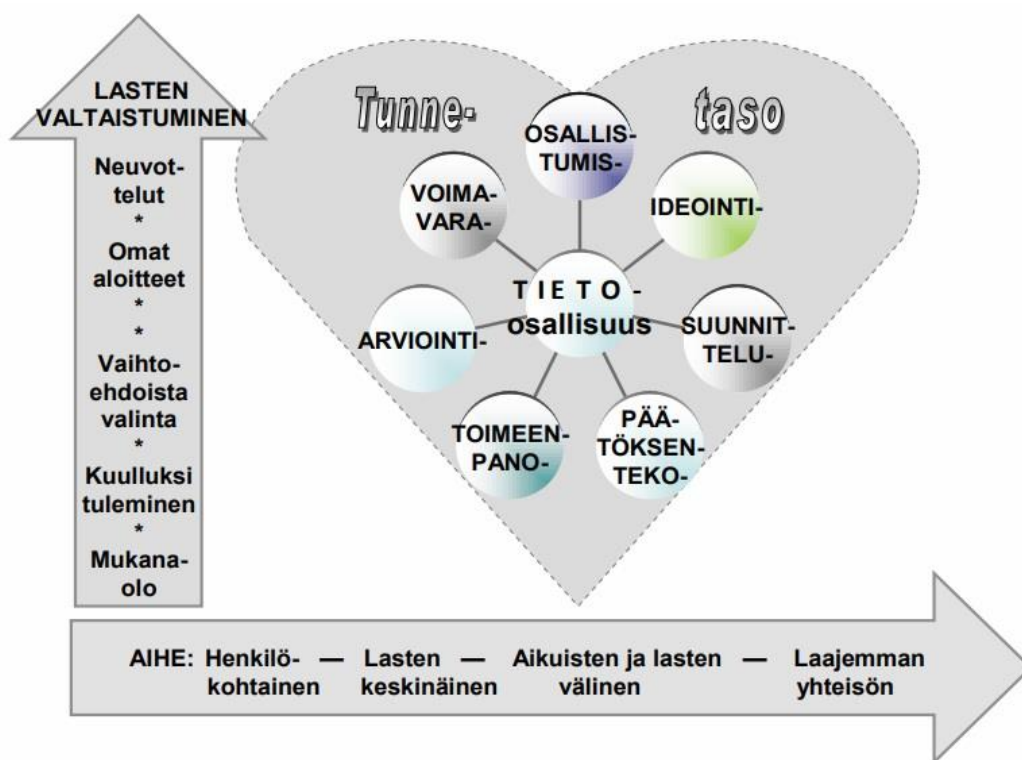
Kuvio 3. Shierin ja Hartin osallisuusmallit yhdessä (Koistinen & Palokangas, 2015).

Osallisuutta kuvaavia malleja on olemassa useita muitakin. Mallien kokoonpano riippuu pitkälti siitä, mitä niiden laatija on eniten arvostanut ja minkä hän on kokenut tavoiteltavaksi lopputulokseksi.

Päiväkotikontekstissa voisi olla esimerkiksi tärkeää, että lapset oppivat itsenäisesti pitämään huolta omista tavaroistaan ja arjen normaaleista, hyväksi havaituista rutiineista. Tärkeysjärjestyksessä korkealla voisi olla myös se, että lapset oppivat suunnittelemaan itsenäisesti leikkejään vertaistensa kanssa ja harjoittelemaan luovia toimintojaan. Suuri osa päiväkotimaailman toiminnasta edellyttää kuitenkin yhteistä neuvottelua tilanteesta aikuisten ja lasten kesken. Joten sen sijaan, että pidettäisiin lasten maailma erillään aikuisten maailmasta, olisi toivottavampaa pyrkiä kumppanuuteen ja yhteisyyteen. (Turja & Fonsén 2010, 35-36.)

Hujala ja Turja (2016, 41-55) ovat kirjoittaneet Varhaiskasvatuksen käsikirjaan osallisuutta käsittelevän osion. Heidän mallinsa perustuu pitkälti edellä esitettyihin, mutta lisäksi heidän näkökulmassaan painottuu tieto-osallisuus. Osallisuuteen liittyviä vaiheita ovat ideointi, suunnittelu, päätöksenteko, toiminta ja arviointi. Lapsi voi osallistua mihin tahansa näistä osallisuuden vaiheista. Osallisuuden toteutumisen yksi

perusedellytys on kieli ja jos lapsen kyky ajatella ja kommunikoida on rajoittunut, voidaan tukena käyttää kuvia ja muita vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä. Aikuisen vastuulla on antaa tietoja sellaisessa muodossa, että lapsen on mahdollista vastaanottaa, ymmärtää ja muistaa saamansa tiedot. Osallisuutensa toteutumiseksi lapsi tarvitsee tietoa yhteisönsä toiminnan tavoitteista, omasta roolistaan, yhteiseen käyttöön hankituista välineistä ja materiaaleista sekä muista toimintamahdollisuuksista. Näiden edellytysten täytyessä lapsen on mahdollista esittää varteenotettavia ideoita ja voidaan puhua tietosallisuudesta. Tunnetason osallisuus rakentuu lapsen kokemuksesta siitä, että hänen sanomisillaan on merkitystä ja aikuiset ovat aidosti kiinnostuneita hänen mielipiteistään ja ideoistaan. Käytännössä lapsi tarvitsee yhteisen kielen aikuisen kanssa ja tietoa toiminnan tavoitteista sekä ympäristöstään. Mitä enemmän lapsella on tietoa, sitä kelvollisempia ideoita hän osaa ehdottaa. Mitä enemmän lapset osaavat ideoita, sitä useammin on mahdollista aloittaa ”lasten omia projekteja”, joissa lapset osallistuvat toiminnan kaikkiin vaiheisiin: ideointiin, suunnitteluun, päätöksentekoon, toimintaan ja toiminnan arviointiin. Mitä enemmän tätä tapahtuu, sitä vahvempi on lapsen tunnetason kokemus siitä, että hänen ideoillaan on merkitystä. Tästä seuraa valtaistumiseksi kutsuttu tunnekokemus. Lasten omien projektien toteuttamisen myötä kasvattajien luottamus lapsiin kasvaa, mikä puolestaan kehittää lasten luottamusta omaan tekemiseensä. Lasten osallisuus voi alkaa myös osallistumisen tasolta ja edetä sieltä porrastetusti kohti osallisuutta. Kuviossa 4 on kuvattu Turjan malli osallisuudesta. Turja on päivittänyt malliaan Varhaiskasvatuksen käsikirjaan, lisäten sinne aika-ulottuvuuden, joka kuvaa osallisuuden kestoa ja toistuvuutta.

Kuvio 4. Turjan malli osallisuudesta (Turja & Fonsén, 2010)

3.4 Osallisuuden hyödyt lapsen kasvun ja kehityksen kannalta

Varhaiskasvatussuunnitelman (Opetushallitus 2016, 24; 30) mukaan osallisuuden lisääminen varhaiskasvatuksessa tukee lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa lapsia oma-aloitteisuuteen. Kun lapset kohdataan arvostavasti, heidän ajatuksiaan kuunnellaan ja aloitteisiin vastataan, vahvistetaan samalla lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Mahdollistettu osallistuminen ja vaikuttaminen kehittävät lapsen käsitystä itsestään, jolloin sosiaaliset vuorovaikutustaidot ja itseluottamus lisääntyvät. Osallisuus kehittää lapsen ymmärrystä oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvoisuus kuuluvat osallisuuteen. Tämä näkyy lasten tasa-arvoisena kohtaamisena ja kohtelemisena riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä. Turja ja Fonsén (2010, 32-33) kuvaavat osallisuuden parantavan lasten oikeuksien toteutumista, laillisten velvollisuuksien täyttämistä, palvelun laadun

parantamista, päätöksenteon parantamista, demokraattisen prosessin esittämistä, lasten taitojen edistämistä, lasten valtaistumista ja itseluottamuksen lisäämistä sekä lasten suojelemista. Shier (2001, 114) tuo lisäksi esiin sen, että päivähoiton laatu paranee kokonaisvaltaisesti lasten ollessa mukana toiminnassa. Korkea osallisuuden taso parantaa lasten yhteenkuuluvuuden tunnetta ryhmässä sekä nostaa lasten vastuullisuutta, empatiaa ja itseluottamusta omiin kykyihinsä.

3.5 Osallisuus lakien ja asetusten näkökulmasta

Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa on Suomessa turvattu lailla. Lapsen oikeuksien sopimuksessa (60/1991, 12§) määritetään, että lapsen on saatava ilmaista vapaasti näkemyksensä kaikissa itseään koskevissa asioissa, lapsen ikätaso ja kehitys huomioiden. Sopimus tuo esille sen, että lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä.

Suomen perustuslaki (731/1991, 6§) määrää, että lapsia tulee kohdella yksilöllisesti ja tasa-arvoisesti, lasten tulee vaikuttaa kehitystään vastaavasti itseään koskeviin asioihin. Ikä ei ole poissulkeva tekijä tämän oikeuden kohdalla.

Yllä mainitut lait tarkentuvat vielä hieman varhaiskasvatuksen toimialueelle. Varhaiskasvatuslaissa (580/2015, 2 a§) sanotaan suoraan, että lapsen osallistuminen täytyy varmistaa ja lapsen tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Varhaiskasvatuslaki (580/2015, 7 a§) määrää, että lapsella on oltava varhaiskasvatussuunnitelma. Tätä suunnitelmaa tulee arvioida ja tarkistaa vähintään kerran vuodessa, useammin jos lapsen tarpeet sitä edellyttävät. Lapsen mielipide tulee selvittää ja ottaa huomioon varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa. Varhaiskasvatuslain (580/2015, 7 b§) mukaan lapsen toivomukset ja mielipiteet on selvitettävä ja otettava huomioon varhaiskasvatussuunnitelmaa suunnitellessa, toteutettaessa ja arvioidessa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016, 24; 30) mukaan osallisuuden lisääminen varhaiskasvatuksessa tukee lasten kehittyviä

osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa lapsia oma-aloitteisuuteen. Kun lapset kohdataan arvostavasti, heidän ajatuksiaan kuunnellaan ja aloitteisiin vastataan, vahvistetaan lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Mahdollistettu osallistuminen ja vaikuttaminen kehittävät lapsen käsitystä itsestään, jolloin sosiaaliset vuorovaikutustaidot ja itseluottamus lisääntyvät. Osallisuus kehittää lapsen ymmärrystä oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvoisuus kuuluvat osallisuuteen, joka näkyy lasten kohtaamisena ja kohdelluksi tulemisena tasa-arvoisesti riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä.

4 OPPAAN LAATIMINEN

4.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Opinnäytetyömme toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä, jonka tuotoksena oli varhaiskasvatuksen henkilöstölle suunnattu Osallisuusopas. Vilkan ja Airaksisen (2003, 69) mukaan toiminnallinen opinnäytetyö pyrkii vastaamaan työelämälähtöisiin toiveisiin ja tarpeisiin tuottamalla toimeksiantajalle jonkin konkreettisen tuotteen. Opinnäytetyömme aihe pohjautui Viliinän toiveeseen lisätä lasten osallisuutta yksiköissään. Osallisuudesta on erityisesti viime vuosina tuotettu useita ohjeita ja oppaita, mutta uskomme oppaamme erottuvan joukosta edukseen siksi, että se on tuotettu Viliinän päiväkotien yksilölliset toiveet ja tarpeet huomioiden. Vilka ja Airaksinen (2003, 69) muistuttavat, että uutta tietoa ei ole vain sellainen tieto, jota maailmassa ei vielä ole; uutta tietoa voi edustaa myös sellainen muoto, jossa olemassa olevaa tietoa ei vielä ole esitelty. Tähän pyrimme laatiessamme Viliinälle Osallisuusopasta.

Toimeksiantajalle laadittavan konkreettisen tuotoksen lisäksi opinnäytetyöprosessiin kuuluu projektin dokumentointi ja arviointi opinnäytetyöraportin muodossa. Vilka ja Airaksinen (2003, 69) määrittelevät opinnäytetyöraportin sisältöä neuvomalla kirjoittamaan raportin siten, että työstä kiinnostuneen lukijan on mahdollista perehtyä työprosessin vaiheisiin sekä aiheesta kirjoitettuun tekstiin. Työprosessin vaiheiden avaaminen raportin muodossa antaa lukijalle mahdollisuuden ymmärtää ja tulkita tehtyä työtä. Näin mahdollistuu myös lukijan ja opinnäytetyön tekijän välinen vuorovaikutus. Raportin avulla opinnäytetyön tekijän on mahdollista esiintuoda luovuuttaan muille aiheesta kiinnostuneille sekä mahdollisesti avata heille uusia näkökulmia aiheesta.

4.2 Osallisuusopas

Opinnäytetyömme tuotoksena on opas, joka on suunnattu varhaiskasvatuksen henkilöstölle. Opas on laadittu yhteistyötahomme

toiveiden mukaisesti. Salosen, Elorannan, Hautalan ja Kinoksen (2017, 62) mukaan kehittämistyön menestyksen kannalta on olennaisen tärkeää toteutusvaiheessa saatu ohjaus ja muu palaute. Tarkoituksenamme oli vastata oppaallamme yhteistyötahomme, Päiväkoti Vilinä Oy:n, toiveisiin ja tarpeisiin. Opas on tarkoitettu varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville, jotka haluavat täydentää tietoaan lasten osallisuudesta päiväkodissa ja löytää uusia keinoja sen toteuttamiseksi ammatilliseen työkalupakkiinsa.

Oppaaseen tuotoksena päädyimme, koska koimme sen tarjoavan mahdollisuuksia pidempiaikaiseen ja kestäväan muutokseen Vilinän henkilöstön toimintamalleissa. Osallisuuden taso itsessään on keskeisesti sidoksissa jokapäiväiseen työskentelyyn, arjen rutiineihin ja ympäröivän päiväkodin rakenteeseen, arvoihin ja toimintamalleihin. Oppaalla koimme pystyvämme tarjoamaan Vilinän työntekijöille kestävästi uusia ideoita, tietoa ja menetelmiä.

Aloitimme oppaan suunnitteluprosessin hankkimalla taustatietoa osallisuudesta ja erityisesti osallisuudesta varhaiskasvatuksessa. Vahvan tietoperustan ansiosta meidän oli helppo ryhtyä varsinaisen tuotoksen suunnitteluun tapaamalla toimeksiantajaamme, jonka kanssa keskustelimme oppaan rakenteesta ja sisällöstä. Tapaamisten perusteella laadimme suunnitelman oppaan rungosta. Tämän jälkeen kartoitimme Vilinän työntekijöiden näkemyksiä siitä, millainen oppaan tulisi olla - tätä olemme kuvanneet tarkemmin kappaleessa 4.3. Toimeksiantajan kanssa käytyjen keskustelujen ja työntekijöiltä kerättyjen toiveiden pohjalta aloimme suunnitella oppaan lopullista sisältöä ja ulkoasua. Laadittuamme oppaasta raakaversiion pyysimme välipalautetta ohjaavalta opettajalta ja toimeksiantajaltamme, jotta tietäisimme olevamme menossa oikeaan suuntaan. Välipalautteen jälkeen teimme oppaaseen vielä korjauksia ja viimeistelimme sen ulkoasua ennen kuin lähetimme lopullisen version ohjaavalle opettajalle ja toimeksiantajalle.

Oppaan sisältö koostuu kolmesta osasta, joista ensimmäisessä määrittelemme osallisuuden käsitteenä. Osallisuus-termin määrittely oli

mielestämme ensisijaisen tärkeä osa opasta, jotta lukijalle muun muassa valkenee selkeästi ero osallisuuden kanssa usein sekoitettuihin osallistamiseen ja osallistumiseen. Yhteistyökumppanimme toive oli, ettei opas pitäisi sisällään osallisuuden käsitteistöä. Olimme tästä eri mieltä. Salosen (2013, 12) mukaan yksi tärkeimmistä tutkimuksellisen kehittämistoiminnan ja projektitöiden eroista on se, että kehittämistyö perustuu selkeästi avattuihin, lähteisiin perustuviin käsitteisiin.

Toinen osa on tiivis infopaketti osallisuudesta ja siinä käsittelemme osallisuuden tasoja, lain ja asetusten näkökulmaa lasten osallisuuteen sekä osallisuuden merkitystä lapselle. Lain ja asetusten näkökulmaa kuvaavalla sivulla kuvaamme sitä, kuinka lasten osallisuutta tuodaan esiin eri laeissa ja asetuksissa ja millaisia minimivaatimuksia ne asettavat lasten osallisuuden toteutumiselle. Viimeisenä osana teoriaosuutta kerromme, kuinka osallisuus tukee lapsen kehitystä. Oppaan keskeisistä osaa voisikin nimittää sen ”motivaatio-osaksi”, jonka tarkoituksena on perustella lukijalleen, miksi osallisuuteen ja sen lisäämiseen kannattaa panostaa.

Kolmannessa osassa esittelemme erilaisia osallisuutta lisääviä menetelmiä päiväkodissa käytettäväksi. Menetelmiä valitessamme tärkeimpiä kriteereitä olivat tavoitteeseen (osallisuuden lisääntymiseen) vastaamisen lisäksi se, että menetelmä on helposti käyttöönotettavissa eikä vaadi erityisiä materiaaleja tai resursseja sekä se, että menetelmä on helposti sovellettavissa eri ikäisten lasten kanssa käytettäväksi. Pyrimme valitsemaan oppaaseen sellaisia osallisuuden lisäämiseen tähtäviä menetelmiä, jotka olisivat mahdollisimman monelle työntekijälle uusia, mutta silti helposti käyttöönotettavissa.

Tavoitteenamme oli tuottaa helposti lähestyttävä opas, joka avaa osallisuuden teoriaa lukijalleen selkeällä ja ymmärrettävällä tavalla ja jonka menetelmien kokeileminen ei tunnu ylitsempääsemättömältä tavoitteelta tai suurelta voimanponnistukselta. Eniten haasteita opasta laatiessamme tuotti Vilinän henkilökunnan esittämä toive siitä, että oppaan teoriaosuus pidettäisiin lyhyenä ja helppolukuisena. Pyrimme siis valitsemaan

teoriaosaan juuri ne keskeisimmät asiat, jotka parhaiten kuvaisivat osallisuuden ydintä asiaan vihkiytymättömällekin lukijalle – tämäkin Vilinän henkilöstöltä nousseen toiveen pohjalta, sillä he toivoivat oppaan olevan niin selkokielineen, että se soveltuisi myös esimerkiksi päiväkodissa harjoitteluaan tekevien opiskelijoiden käyttöön.

Oppaan pituuteen ja ulkoasuun kysyimme niin ikään toiveita Vilinän päiväkotien työntekijöiltä. Työntekijät esittivät painokkaasti toiveen siitä, että oppaan tulisi olla silmää miellyttävä: ”vilinämäinen”, värikäs, houkuttelevan ja lukemaan kutsuvan näköinen. Aluksi ideoimme oppaaseen maskotin, joka johdattaisi lukijan oppaan alusta loppuun. Ideoinnin tuloksena syntyi pikku-dino:

Kuva 1. Osallisuusoppaamme maskotti.

Loput oppaan ulkoasusta muotoutui oppaan maskotiksi suunnitellun dinon ympärille yhden ryhmämme jäsenen käsissä. Oppaan graafisessa suunnittelussa hyödynsimme myös olemassa olevaa kontaktia alan ammattilaiseen, jonka kautta saimme käyttöömmme muun muassa tarvittavan laitteiston. Samaa reittiä järjestyi myös oppaan painattaminen alan erikoisliikkeessä.

4.3 Vilinän henkilöstön osallistuminen oppaan laatimiseen

Oppaan suunnittelu aloitettiin kartoittamalla ensin Vilinän toiselta johtajalta ja yhteyshenkilöltämme, Tiina Bäckmanilta, mitkä ovat heidän toiveensa oppaan sisällöstä ja käyttötarkoituksista. Keskusteluissa nousi esiin päiväkotien työntekijöiden osallistaminen oppaan suunnitteluun.

Henkilöstön näkemysten pohjalta saimme esiinkutsuttua työntekijöiltä jo ennestään löytyvää asiantuntemusta lasten osallisuudesta päiväkodissa.

Salosen ym. (2017, 22) mukaan osaaminen ja sen myötä

kehittämistoiminta ovat tiettyyn asemaan tai tehtävänkuvaan liittymättömiä asioita, minkä myötä kehittämistoiminta koskee kaikkia työyhteisöjen työntekijöitä. Pyysimme lupaa päästä jalkautumaan Vilinän päiväkoteihin kartoittaaksemme työntekijöiden ajatuksia ja toiveita oppaan sisällöstä.

Tiina toi tapaamisessamme esiin päiväkotien erilaisuutta: yksiköiden käyttämät menetelmät voivat olla samankaltaisia, mutta ne ovat eri yksiköissä muotoutuneet omanlaisikseen. Tätä seurasi toive siitä, että jalkautumalla päiväkoteihin pystyisimme kokoamaan niissä jo käytössä olevia osallisuuden menetelmiä ja jakamaan niitä myös muihin taloihin.

Ryhmämme otti yhteyttä ja sopi Vilinän päiväkotien kanssa ajat tapaamisille. Yksikkökäyntejä varten muotoilimme valmiin kysymyspatteriston (LIITE 1) lähetettäväksi työntekijöille jo etukäteen, jotta he pääsivät jo ennakkoon pohtimaan muun muassa sitä, millaista sisältöä kaipasivat oppaaseen. Lomakkeeseen liitetyissä saatesanoissa esitimme toiveen, että työntekijät pohtisivat annettuja kysymyksiä yhdessä työryhmänsä kanssa: näin tulisi kuuluviin myös niiden työntekijöiden ääni, jotka eivät mahdollisesti olisi paikalla juuri yksikkökäyntiemme aikana. Jalkautuessamme pystyisimme lisäksi esittämään kysymyksiä yksittäisille työntekijöille, jolloin saisimme laajan näkemyksen oppaan toivotusta sisällöstä – niin yksilöiden kuin ryhmänkin näkökulmasta. Työntekijät olivat valmistautuneet tuloomme pääsääntöisesti hyvin: vierailuillemme oli varattu hyvin aikaa kiireisestä päiväkotiarjesta huolimatta, kysymyksiä oli pohdittu etukäteen niin itsenäisesti kuin työryhmän keskenkin ja pohdintoja oli kirjattu valmiiksi ylös paperille. Keskustelujen dokumentoinnin

järjestimme niin, että yksi ryhmästämmme kirjasi keskustelusta nousevia asioita ylös muiden kahden keskittyessä aktiivisemmin itse keskusteluun. Tapaamisten lopuksi kävimme vielä yhteisesti läpi ylös kirjaamamme asiat varmistuaksemme siitä, että olimme ymmärtäneet työntekijöiden toiveet oikein ja ettei mitään ollut jäänyt kirjaamatta. Vilinän päiväkotieihin tehtyjen vierailujen avulla saimme kartoitettua päiväkotien työntekijöiden mielipiteitä ja toiveita oppaan muotoiluun ja sisältöön liittyen. Tekemällämme tiedon ja toiveiden kartoittamisella toteutimme palvelumuotoilua, jolla pystyimme suunnittelemaan laatimamme tuotteen juuri heidän tarpeitaan ja toiveitaan vastaamaan. Kartoituksen avulla pystyimme myös mahdollistamaan Vilinän henkilökunnan osallistumisen oppaan luomisprosessiin, jolloin heille jäi kokemus siitä, että he ovat päässeet vaikuttamaan oppaan sisältöön. Osallisuuden kokemus edistää yhdessä tehtyihin päätöksiin ja sopimukseen sitoutumista (Kananoja, Niiranen & Jokiranta 2008, 203). Uskomme, että kartoituksemme ja oppaan suunnitteluun osallistumisen myötä henkilökunta vastaanottaa valmiin oppaan avoimemmin ja on motivoituneempi hyödyntämään sitä päiväkodin arjessa.

4.4 Toimeksiantajan palaute oppaasta

Toimitettuumme oppaat toimeksiantajallemme, saimme heiltä välitöntä palautetta oppaasta. Valmis opas sai toimeksiantajalta positiivista palautetta ja palautteen mukaan se vastasi heidän tarpeitaan ja toiveitaan asiasisällöltään ja visuaaliselta ilmeeltään. Kuitenkin, opinnäytetyöprosessimme loppuvaiheessa halusimme vielä kerätä toimeksiantajaltamme palautetta siitä, kuinka yhteistyö kanssamme on hänen käsityksensä mukaan sujunut sekä vastasiko tuottamamme opas häneltä ja työntekijöiltä tulleita toiveita ja näkemyksiä. Samalla halusimme kartoittaa, onko opas päässyt osaksi Vilinän päiväkotien arkea ja kuinka sitä on hyödynnetty. Palautelomaketta laatiessamme halusimme kiinnittää erityistä huomiota kysymysten muotoiluun, jotta saisimme mahdollisimman

laadukasta ja meille hyödyllistä palautetta. Toimeksiantajallemme lähetetty palautelomake löytyy raportistamme liitteenä (LIITE 3).

Palautekyselymme avulla saimme selville toimeksiantajamme olleen varsin tyytyväinen yhteistyöhöemme, vaikka päiväkodin arjen hektisyys ja siihen mukautuminen asettivatkin sille omat haasteensa. Tiedustellessamme, kuinka laatimamme opas on vastannut toimeksiantajan toiveita ja ideoita, saimme vastaukseksi sen olleen kompakti, helppolukuinen ja sen sisältävän toivomusten mukaisesti konkreettisia vinkkejä ja ideoita. Oppaan suunnitteluvaiheessa nämä palautteessa mainitut teemat nousivat esiin myös Vilinän henkilöstön toiveissa oppaan sisällöstä. Saamamme palautteen perusteella valmis opas on täten vastannut alkuperäisiä toiveita ja ajatuksia.

Opas otettiin Vilinässä vastaan ilolla ja sen koettiin soveltuvan arkeen hyvin. Kuitenkin päiväkotien toiminnan sisältäessä tällä hetkellä suuria muutoksia uuden toimintakauden käynnistymisen parissa, odottavat oppaat kuulemma vielä omaa "tähtihetkeään". Oppaamme ei siis ole vielä varsinaisesti saanut jalansijaa päiväkodin arjessa. Toimeksiantaja ei voinut näin ollen vastata kysymykseemme siitä, onko oppaasta ollut heille hyötyä. Toimeksiantaja kuitenkin kertoi kokevansa sen olevan oiva työväline tukemaan heidän varhaiskasvatustyötään. Hän myös kertoi uskovansa, että uuden varhaiskasvatussuunnitelman myötä osallisuus aiheena tulee ottamaan jalansijaa ja olemaan aktiivisesti läsnä heidän toiminnassaan tulevalla toimintakaudella.

Jos opas olisi ehditty ottaa jo käyttöön Vilinän päiväkodeissa, olisimme saaneet kattavampaa tietoa sen toimivuudesta ja siitä, edesauttaako opas tavoitellulla tavalla rakentamaan päiväkotien osallisuuskulttuuria. Jäimme myös osittain kaipaamaan rakentavaa palautetta niin omasta toiminnastamme kuin tuottamastamme oppaastakin, sillä saamamme palaute oli pääsääntöisesti myönteistä ja kiittävää.

Oppaasta saamaamme palautetta läpi käydessämme huomasimme saaneemme myös kriittistä ja kehittävää palautetta. Epäselväksi jäi

kuitenkin se, mitä toimeksiantajamme olisi toivonut meidän tehneen toisin. Kupiaksen, Peltolan ja Salorannan (2013) mukaan ilman suoraa palautetta ihminen saattaa tulkita liikaa muiden käytöstä ja "lukea rivien välistä", jolloin tulkinnan varaan jäävä palaute ei välttämättä osu oikeaan. Palaute voidaan tulkita jopa päinvastoin kuin sen antaja on palautteen alun perin tarkoittanut. Suoran palautteen toimivuus perustuu siihen, että palautteen antaja voi paremmin vaikuttaa viestin perillemenoon ja mahdollisista tulkintaeroista on mahdollista keskustella. Palautteen pyytäjinä ja vastaanottajina meidän olisi kenties palautteen keräämisen jälkeen kannattanut pyytää toimeksiantajamme palaveriin, jossa olisimme voineet käydä läpi saamaamme palautetta ja pyytää tarkennusta niihin osaluaisiin, jotka palautteessa jäivät meitä askarruttamaan.

5 OPINNÄYTETYÖN ARVIOINTI

5.1 Prosessin eteneminen

Sovittuamme opinnäytetyön tekemisestä Vilinälle, ryhdyimme suunnittelemaan työn toteuttamista ja aikatauluttamista. Alkuperäisen suunnitelmamme mukaan Vilinän päiväkoteihin tuotettava opas olisi valmistunut toukokuun loppuun mennessä. Prosessin edetessä pysähdyimme tarkastelemaan aikatauluamme ja totesimme sen tiukaksi. Neuvottelimme aiheesta toimeksiantajamme kanssa ja sovimme uudeksi oppaan valmistumisen takarajaksi 1.8.2017. Tällä aikataululla opas ehdittäisiin vielä julkaista henkilöstölle ja ottaa käyttöön syyskauden alkaessa.

Maaliskuussa 2017 valmistelimme opinnäytetyösuunnitelman ja esittelimme sen suunnitelmaseminaarissa ohjausryhmällemme sekä ohjaavalle opettajalle. Suunnitelman hyväksymisen jälkeen haimme pikimmiten tutkimuslupaa, jotta voisimme alkaa kartoittaa työntekijöiden ajatuksia oppaasta. Lähdemateriaalia haimme ja tutkimme aiheen valinnasta lähtien jatkuvasti ja opinnäytetyöraportti muotoutui pitkälti jo oppaan kanssa samanaikaisesti.

Tutkimusluvan saatuamme sovimme kaikkiin neljään Vilinän yksikköön ajan oppaan sisällön kartoitusta varten. Kartoituskäynnit pääsimme toteuttamaan vielä toukokuun 2017 aikana.

Itse oppaan muotoileminen alkoi yksikkökäyntien jälkeen kesäkuussa 2016 ja tapahtui useassa erässä. Samaan aikaan sisällön kanssa muotoutui myös ulkoasu. Valmis opas painatettiin heinäkuussa 2017 alan erikoisliikkeessä, jotta tuotteesta tuli myös päälle päin viimeistellyn ja harkitun näköinen.

Oppaan valmistuttua aloimme työstää opinnäytetyöraportin viimeisiä osia: arviointia, prosessikuvausta ja pohdintaa. Lisäksi täydensimme ja viimeistelimme aiemmin kirjoitettuja osia. Opinnäytetyömme esitettiin

ensimmäisen kerran ohjausryhmällemme 20.10.2017, minkä jälkeen teimme vielä viimeisiä korjauksia ennen Lahden ammattikorkeakoulun tiloissa 16.11.2017 järjestettävää julkaisuseminaaria.

5.2 Luotettavuuden ja eettisyyden arviointi

Lähteitä etsiessämme pyrimme ensisijaisesti käyttämään tuoreita ja ajankohtaisia lähteitä. Osallisuuden monimerkityksellisyyden vuoksi olemme kuitenkin lähteneet perehtymään aiheeseen myös vanhempien lähteiden kautta. Tämä oli mielestämme tärkeää, sillä alkaessamme perehtyä aiheeseen havaitsimme nopeasti, että myöhemmät osallisuuden teoriat pohjautuvat vahvasti Arnsteinin 1960-luvulla kehittämään osallisuuden malliin. Vanhojen lähteiden käyttö on tässä siis mielestämme perusteltua laaja-alaisen aiheen ymmärtämisen saavuttamiseksi.

Olemme pyrkineet opinnäytetyöraportissamme kuvaamaan projektiamme mahdollisimman tarkasti ja totuudenmukaisesti. Erityisesti tieto-osiota laatiessamme olemme kiinnittäneet huomiota siihen, että tieto on siirtynyt alkuperäiseltä kirjoittajalta vääristymättömänä ja tietolähteet on merkitty asianmukaisesti. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (1997, 26) kuvaavat tutkimustyön keskeisiksi periaatteiksi sitä, ettei raportti sisällä muiden tai omien tuotosten plagiointia eikä puutteellista tai harhaanjohtavaa raportointia ja että tulokset esitetään totuudenmukaisesti ja niitä tarkastellaan kriittisesti. Tähän kriittiseen tarkasteluun olemme pyrkineet lähdeaineistoon tutustuessamme ja sitä referoidessamme. Haasteita kriittiselle tarkastelulle on aiheuttanut se, että osallisuudesta kirjoitetaan yleisesti ottaen ihannoivaan sävyyn ja useissa aihetta käsittelevissä projekteissa lähtökohtana on se, että osallisuuteen suhtaudutaan ehdottoman tavoiteltavana ja myönteisenä päämääränä, jota ei voi olla liiaksi. Tätä jäimme vielä työn valmistuttua pohtimaan; voiko osallisuudella olla myös kääntöpuoli? Yrityksistä huolimatta emme löytäneet tutkimuksia, joissa osallisuuden tai liian osallisuuden haittoja olisi tutkittu. Tutkimustuloksissa tuodaan harvoin esille vastauksissa mahdollisesti esiin nousseita negatiivisia tai kriittisiä näkemyksiä

osallisuudesta. Osallisuuden mahdollisista esteistä Pekki & Tamminen (2002, 33-34) kertovat tutkimusjulkaisussaan, että suurin tutkimuksessa ilmennyt syy olla ottamatta lapsia mukaan päätöksentekoon on lasten ikä - lapset nähtiin liian nuorina osallisuuteen. Toinen merkittävä lasten osallisuuden mahdollistamiseen vaikuttava tekijä on haastavien lasten olemassaolo: haastavien tai häiritsevästi käyttäytyvien lasten nähdään tarvitsevan enemmän rajoja ja aikuisen ohjausta, mikä koetaan esteeksi osallisuudelle. Laajasti erilaisiin osallisuutta käsitteleviin lähteisiin perehtyneinä voimme kuitenkin todeta, että yleisesti ottaen osallisuus mielletään nykyisessä kasvatuskulttuurissa myönteiseksi sekä lasten kasvua ja kehitystä tukevaksi tekijäksi.

5.3 Työn merkitys ja hyödynnettävyys

Opinnäytetyömme on merkityksellinen meille opinnäytetyön tekijöille, työmme toimeksiantajalle, toimeksiantajamme henkilöstölle, toimeksiantajamme asiakkaille ja Lahden ammattikorkeakoululle.

Meille opinnäytetyön tekijöille työ on ollut suuri ja merkittävä tekijä oman ammatillisen kasvun ja kehityksen edesauttajana. Kaikille tämän työn tekijöille tämä on ollut ensimmäinen korkeakoulutasoinen opinnäytetyö. Toiminnallisena opinnäytetyönä tämä työ on tukenut toiminnalliseen opinnäytetyöhön liittyvien sääntöjen ja erilaisten käytänteiden oppimista. Tulevina lastentarhanopettajina opinnäytetyömme on tukenut meidän omaa osaamistamme lasten osallisuutta tukevan työtteen suhteen sekä tuottanut lisää ideoita osallisuutta tukevaan työskentelyymme päiväkodissa. Osallisuuden merkitys varhaiskasvatuksessa sekä muissa sosionomin työtehtävissä on tärkeä ja merkityksellinen osa sosiaalialan ammattieettisiä periaatteita sekä hyvän työskentelyn käytänteitä.

Toimeksiantajamme Päiväkoti Vilinä Oy ja heidän henkilöstönsä hyötyvät lähinnä opinnäytetyömme konkreettisesta tuotoksesta. Tuottamastamme oppaasta he toivottavasti hyötyvät, kuten toimeksiantajamme Tiina lähettämässään palautteessa totesi: ”Meillä opas otettiin ilolla vastaan ja

koemme, että sen arkeen soveltuvuus on hyvä” ja ”Opas on oiva työväline tukemaan varhaiskasvatustyötä, jota toteutamme. Uuden vasun myötä osallisuus saa siivet ja uskomme, että opas tulee aktiivisesti käyttöön tulevana toimintakautena”. Saamamme palautteen perusteella laitimamme opas täytti työelämäkumppanin kriteerit.

Vilinän päiväkotien asiakkaat eli lukuisat lapset ovat luultavasti suurin hyötyjä. Mikäli laitimamme opas otetaan käyttöön, tulee se vaikuttamaan positiivisesti niiden lasten kehitykseen ja kasvuun, joihin oppaan neuvoja ja ideoita hyödynnetään – näin ainakin siinä tapauksessa, että huomioimme totena tämän raportin kohdassa 3.2 mainitut korkean osallisuuden tason hyödyt varhaiskasvatuksessa.

Lahden ammattikorkeakoulun ajattelemme hyötyvän siitä, että olemme hoitaneet laadukkaasti toimeksiantajamme meille antaman toimeksiannon, minkä seurauksena työelämäkumppanimme lienee tulevaisuudessakin avoin uusille yhteistyöhankkeille Lahden ammattikorkeakoulun ja sen opiskelijoiden kanssa.

Opinnäytetyömme ja sen tuotos ovat Vilinän ja kaikkien muidenkin halukkaiden hyödynnettävissä, kun he suunnittelevat toimintaansa varhaiskasvatuksen parissa tai hakevat opinnäytetyöstämme ideoita osallisuuden lisäämiseksi.

5.4 Jatkokehittämissuhteet

Kuultuamme laitimamme oppaan vielä odottavan aikaansa, pohdimme, hyötyisivätkö Vilinän päiväkodit siitä, että opas vietäisiin käytäntöön ulkopuolisen tahon toimesta. Tällöin osallisuuden teoriaa olisi mahdollista käydä läpi ja pohtia työyhteisön kesken hieman oppaan sisältöä laajemmassa mittakaavassa. Myös oppaassa kuvattujen menetelmien käyttöönottoa voisi tukea se, että työntekijöillä olisi mahdollisuus harjoitella niitä ja niihin osallistumista käytännössä.

Oppaan vaikuttavuutta Vilinän päiväkodeissa voisi myös mitata esimerkiksi seurantatutkimuksella, jossa tutkittaisiin lasten osallisuutta Vilinän päiväkodeissa seurantatutkimuksen hengessä: ensimmäisen kerran ennen oppaan käyttöönottoa ja toisen kerran oppaan kuvaaman työtteen vakiinnuttua päiväkotien arkeen.

6 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessi pysyi sille asetetussa aikataulussa. Aikataulumme oli hyvin suunniteltu, joten kiireen tuntua ei päässyt syntymään. Työnjako toimi ryhmässämme hyvin ja työskentelyn alussa tekemämme sanallinen tiimisopimus tuki mielekästä ja tuottavaa työskentelyä pitkäkestoisessa opinnäytetyöprosessissamme. Tiimisopimuksessa sovimme yhteisestä arvosanatavoitteesta sekä kävimme läpi elämäntilanteitamme ja kartoitimme resurssijamme muun muassa käytettävissä olevan ajan suhteen. Sovimme jo prosessin alussa myös palautteen antamisen käytänteistä sekä vastuualueistamme. Kävimme työskentelyä aloitellessamme läpi omia vahvuksiamme niiden hyödyntämiseksi ja heikkouksiamme niiden kehittämiseksi. Kartoitimme myös verkostoja, joita voisimme hyödyntää opinnäytetyöprosessissamme.

Opinnäytetyöprosessin aikana olemme aika-ajoin pysähtyneet pohtimaan ammatillista kasvuamme suhteessa Sosionomin (AMK) kompetensseihin, sillä koemme prosessin vaatineen näiden kaikkien osaamisen alueiden hallintaa. Varhaiskasvatus vaatii työn tekijältään laaja-alaista substanssiosaamista lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta sekä pedagogista osaamista. Osallisuusopasta luodessamme oli meidän osattava huomioida nämä osa-alueet, jotta oppaasta tulisi asiakaskohderyhmäänsä palveleva ja heidän kehitystään tukeva, yksilöllisiä tarpeita unohtamatta. Prosessin aikana opimme tunnistamaan omia lapsi- ja kasvatusnäkökulmiämme. Jatkuva kriittinen pohdinta ja työmme tarkastelu auttoi tuottamaan työn, johon olemme itse tyytyväisiä. Lasten osallisuutta tutkiessamme ja opasta tuottaessamme toteutimme sosionomikoulutukseen kuuluvaa sosiaalipedagogista osaamista, jonka tavoitteena on asiakkaan voimaantuminen ja valtaistuminen.

Sosionomin ammatillinen vuorovaikutusosaaminen on ollut läsnä työmme jokaisessa vaiheessa niin toimeksiantajamme kanssa toteutuneessa yhteistyössä kuin ryhmämme sisäisessä vuorovaikutuksessakin. Myös viestintätaitojen hallinta korostui. Jotta työprosessimme eteni

suunnitelmien mukaisesti, oli meidän osattava ottaa oikea-aikaisesti yhteyttä esimerkiksi toimeksiantajaan ja ohjaavaan opettajaamme.

Työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaaminen näkyivät prosessissamme ryhmämme sisäisenä toiminnan ohjauksena, ryhmän ja yksilöiden työhyvinvoinnin turvaamisena sekä työmme ja työtapamme jatkuvana laadun tarkasteluna. Sovimme esimerkiksi säännöllisille aikaväleille palaverit, joiden sisältöä suunnittelimme tarpeen mukaan jo ennakoon. Palavereissamme jokaisella oli vaihtuvat roolit, joiden mukaan toimimme palaverin aikana: ajankäytön tarkoituksenmukaisuudesta huolehti puheenjohtaja, pöytäkirjan kirjoittamisesta puolestaan sihteeri.

Ryhmämme hyvinvoinnin turvaaminen tapahtui siten, että palavereidemme aluksi kävimme kuulumiset ja fiiliskierroksen, jossa mahdollistui ilojen ja surujen esiintuominen. Tämän lisäksi ryhmässämme vallitsi sisäinen luottamus ja avoin ilmapiiri, jossa ryhmänjäsenten oli mahdollista tuoda vaikeitakin asioita esille. Pitääksemme työskentelymme mielekkäänä, järjestimme lisäksi ryhmämme keskeisiä virkistyshetkiä.

Kuitenkin olisimme voineet työnjaossa aktiivisemmin keskittyä jakamaan tehtäviä omien heikkouksiemme kautta siten, että olisimme päässeet kehittämään enemmän heikkoja osaamisen osa-alueitamme. Opiskelijan roolissa toimiminen kouluympäristössä on kuitenkin hieno tilaisuus keskittyä myös kehittämään omia heikkouksiaan turvallisessa ja kehittymistä tukevassa toimintaympäristössä, jossa saa aktiivisesti asiantuntevaa palautetta.

Opinnäytetyöprosessimme ja sitä edeltäneet opintomme ovat lisänneet kriittistä ja osallistavaa yhteiskuntaosaamistamme sekä palvelujärjestelmäosaamistamme, joilla pystymme tunnistamaan ja ennakoimaan yhteiskunnassa sekä lainsäädännössä tapahtuvia muutoksia (Sosiaalialan ammattikorkeakoulun kompetenssit 2016). Näin pystymme kehittämään tuottamaamme palvelua vastaamaan asiakkaidemme tarpeita. Toiminnallinen opinnäytetyömme koemme olleen juuri tätä. Uuden varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman myötä toteutimme oppaan, jolla Vilinä voi parantaa päiväkotiansa

tuottamia palveluita vastaamaan uusiin kriteereihin entistäkin paremmin. Työmme aihevalinta on siis mielestämme onnistunut ja ajankohtainen.

Pohdimme ryhmänä sitä, olisiko eri aika sopinut vielä paremmin opinnäytetyömme tekemiselle, esimerkiksi päiväkotiharjoittelun jälkeen. Olisiko laajempi omakohtainen kokemus päiväkotityöntekijän arjesta tuottanut meille vielä lisää tai parempia ideoita oppaan ulkoasuun, sisältöön tai valitsemiimme menetelmiin? Pohdimme myös sitä, olisimmeko oppaaseen keskittymiseen sijaan alussa voineet vielä aktiivisemmin hakea tietoa toiminnallisesta opinnäytetyöstä ja siihen liittyvistä käytänteistä ja siten parantaa koko projektin laatua vielä lisää.

LÄHTEET

Arnstein, S. 1969. A ladder of citizen participation [viitattu 3.3.2017].
Saatavissa: https://lithgow-schmidt.dk/sherry-arnstein/ladder-of-citizen-participation_en.pdf

Hart, R. 1992. Children's participation: From tokenism to citizenship.
UNICEF [viitattu 3.3.2017]. Saatavissa: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf

Hill, M., Davis, J., Prout, A. & Tisdall K. 2004. Moving the participation agenda forward. *Children & Society* 18, 77-96 [viitattu 2.3.2017].
Saatavissa:
https://www.researchgate.net/publication/227699468_Moving_the_Participation_Agenda_Forward

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Innokylä 2016. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit [viitattu 20.9.2017]. Saatavissa:
<https://www.innokyla.fi/web/verkosto1167849/sosionomi-amk-kompetenssit-socionom-yh-kompetenser-hyvaksytyy/godkanda-kuopio-29.4.2016>

Kananoja, A., Niiranen, V. & Jokiranta, H. (toim.) 2008. Kunnallinen sosiaalipolitiikka. Osallisuutta ja yhteistä vastuuta. Jyväskylä: PS-kustannus.

Koistinen, H & Palokangas, K. 2015. Opettajien ja oppilaiden kokemuksia kodin ja koulun yhteistyöstä sekä siinä ilmenevästä oppilaiden osallisuudesta. Luokanopettajan koulutusohjelma. Pro-gradu. Rovaniemi: Lapin yliopisto [viitattu 15.4.2017]. Saatavissa:
<https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61926/Koistinen.Hanne%26Palokangas.Kristiina.pdf?sequence=2>

Kupias, P., Peltola, R. & Saloranta, P. 2013. Onnistu palautteessa. Helsinki: Alma Talent.

Nivala, E. & Ryyänen, S. 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Tampere: Suomen sosiaalipedagoginen seura [viitattu 9.3.2017]. Saatavissa: <http://www2.uef.fi/documents/1381035/2330652/NivalaRyy%C3%A4nen2013.pdf>

Opetushallitus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 [viitattu 23.6.2017]. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Opetushallitus. VASU2017 – Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden uusiminen [viitattu 13.9.2017]. Saatavissa: http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/varhaiskasvatus

Pekki, A. & Tamminen, T. 2002. Lapsen ehdoilla. KS:n tutkimusjulkaisuja 33. Helsinki: Kunnallisan kehittämissäätiö.

Prout, Alan (2003) Participation, policy and the changing conditions of childhood. Teoksessa Hallett & Prout (eds.) Hearing the voices of children: social policy for a new century. London: Routledge / Falmer, 11–25.

Päiväkoti Vilinä Oy 2017. Vilinän talot [viitattu 21.10.2017]. Saatavissa: <http://vilina.fi/>

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa koulutuksessa. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön - Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Shier, H. 2001. Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. A new model for enhancing children's participation in decision-making, in line with article 12.1 of the United Nations convention on the rights of the child. *Children & society*, 15, 107–117 [viitattu 3.3.2017]. Saatavissa: http://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf

Suomen perustuslaki. 731/1991. Annettu Helsingissä 11.06.1999.

Särkelä-Kukko, M., Jämsén, A. (toim.) & Pyykkönen, A. (toim.). 2014. Osallisuuden jäljillä. Saarijärvi: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.

Tanhuanpää, S. 2016. Kannustava kasvatusta varhaiskasvatuksessa. Opettajan koulusta Raumalla. Turku: Turun yliopisto [viitattu 3.3.2017]. Saatavissa: <http://docplayer.fi/19659515-Kannustava-vuorovaikutus-varhaiskasvatuksessa-saija-tanhuanpaa-20-4-2016.html>

Turja, L. & Fonsén, E. 2010. Suuntana laadukas varhaiskasvatusta professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere: Suomen Varhaiskasvatusta ry. 30–47 [viitattu 17.4.2017]. Saatavissa: <http://ecef.org/wp-content/uploads/2014/03/2011-3-Turja.pdf>

Turja, L. & Hujala, E. 2016. Varhaiskasvatusta käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Varhaiskasvatusta laki. 36/1973. Annettu Helsingissä 19.01.1973.

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Virkki, P. 2015. Varhaiskasvatusta toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto [viitattu 15.4.2017]. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1735-5/urn_isbn_978-952-61-1735-5.pdf

Yleissopimus lapsen oikeuksista. 60/1991. Annettu Helsingissä
21.08.1991.

7 LIITTEET

LIITE 1 Vilinän päiväkoteihin lähetetty alkukartoituskysely

Olemme tekemässä Vilinäntaloille opinnäytetyönä opasta lasten osallisuuden lisäämisestä päiväkodissa. Olemme alustavasti pohtineet oppaan jakautuvan kolmeen aihealueeseen: osallisuuden käsitteen määrittelyyn, osallisuuden merkitykseen ja konkreettisiin ohjeisiin lasten osallisuuden lisäämiseksi.

Kysymykset on tarkoitettu yhdessä työyhteisön kanssa pohdittaviksi. Tulostattehan kyselylomakkeen ja täytätte 12.5 mennessä.

Ystävällisin terveisin,

Kristian Talala, Kaisu Ruusunen ja Julia Sippu LAMK.

Kuinka monta sivua pitkä opas voisi olla, jotta se olisi käytännöllinen ja helppo ottaa käyttöön?

Millaisia asioita te haluaisitte oppaan pitävän sisällään?

Toteutuuko lasten osallisuus mielestänne hyvin päiväkotinne arjessa?

Jos toteutuu, millaisissa tilanteissa?

Millaisia hyviä käytäntöjä teillä on, jotka vaikuttavat lasten osallisuuden toteutumiseen?

Minkälaisia konkreettisia keinoja teillä on käytössänne lasten osallisuuden tukemisessa?

Mihin asioihin lapset voivat vaikuttaa päiväkotinne arjessa (omiin, ryhmän, talon)?

Mihin lapset tietävät voivansa vaikuttaa?

Liite 2 Osallisuusopas

Ruusunen Kaisu
Sippu Julia
Talala Kristian

OSALLISUUSOPAS

Opas lasten osallisuuden lisäämiseksi varhaiskasvatuksessa

Pidät nyt kädessäsi opasta, joka sisältää tietoa lasten osallisuudesta päiväkotiympäristössä. Opas käsittelee osallisuuden käsitteistöä, lainsäädäntöä, teoriaa ja menetelmiä.

Opas on tuotettu osana opinnäytetyötämme yhteistyössä Vilinän talojen päiväkotien kanssa. Oppaan tarkoituksena on lisätä lasten osallisuutta päiväkodissa.

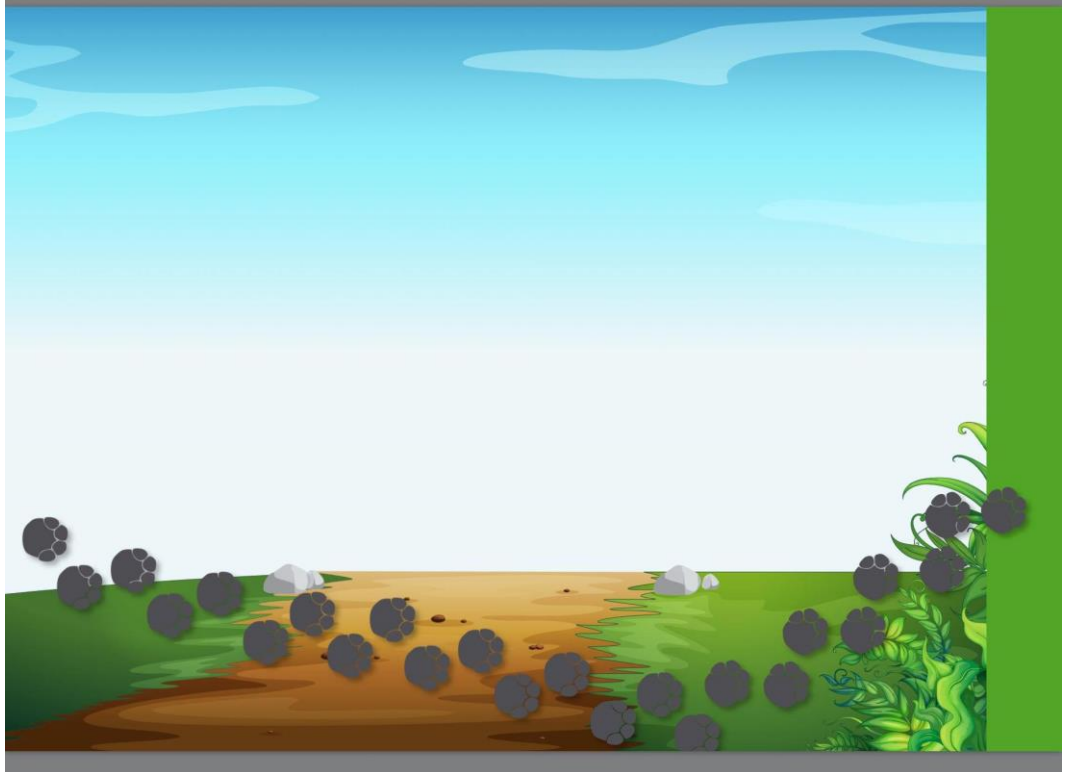
Kiitokset ohjaavalle opettajallemme Tiina Vaaralle ja Lahden ammattikorkeakoululle sekä Vilinän taloille.

Lahdessa syksyllä 2017

Kaisu Ruusunen
Julia Sippu
Kristian Talala

Sisällysluettelo

Saatteeksi.....	1
Osallisuus, osallistuminen ja osallistaminen.....	2
Osallisuus on.....	3-4
Osallisuuden tasot.....	5
Osallisuus on lain lapselle turvaama oikeus.....	6
Osallisuus lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen ja kasvun tukena.....	7
Menetelmät.....	8
Lasten kokous.....	9
Ympäristön muokkaus.....	10
Karttakävely.....	11
Sadutus.....	12
Aikajana.....	13
Lähteet.....	15

Saatteeksi

Ilkoskus lapsen mielipiteen vapaus ja kuulluksi tuleminen ymmärretään arkikeskustelussa niin, että lapsi saisi vapaasti määrätä omasta elämästään ja tehdä päätöksiä vastoin aikuisen parempaa tietoa lapsen edusta. Tämä on virheellinen tulkinta. Lapsi tarvitsee ohjausta ja suojelua. Aikuisen tehtävä on valmentaa lasta kohti vastuullista aikuisuutta siten, että lapsen osallisuus kasvaa asteittain hänen ikänsä ja yksilöllisten valmiuksiensa mukaisesti. Lapsi, jolla on kokemus kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta oppii kuuntelemaan muita, kantamaan vastuuta ja pohtimaan tekojensa vaikutuksia itseensä, muihin ihmisiin ja ympäristöönsä nähden.

Ensi- ja turvakotien liitto ry, 2017

1

Osallisuus, osallistuminen ja osallistaminen

Osallisuus (participation)=

Osallisuudessa keskeistä on se, että yksilöllä on mahdollisuus vaikuttaa siihen toimintaan, johon on osallistumassa.

Osallistuminen (taking part)=

Osallistuminen tarkoittaa sitä, että henkilö osallistuu jonkun valmiiksi suunnittelemaan ja järjestämään toimintaan.

Osallistaminen (involvement)=

Varhaiskasvatuksessa osallistaminen on lasta ympäröivän järjestelmän ja ihmisen toimintaa, joka kohdistuu lapseen. Osallistamisessa lapsi asemoituu toimenpiteiden passiiviseksi vastaanottajaksi sen sijaan, että olisi itse aktiivinen toimija.

2

Osallisuus on...

Osallisuuteen liittyviä vaiheita ovat **ideointi, suunnittelu, päätöksenteko, toiminta ja arviointi**. Lapsi voi osallistua mihin tahansa näistä osallisuuden vaiheista.

Osallisuuden toteutumisen yksi **perusedellytys** on yhteinen kieli. Jos lapsen kyky ajatella ja kommunikoida on rajoittunut, voidaan tukena käyttää kuvia ja muita vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä.

Aikuisen on annettava tietoja sellaisessa muodossa, että lapsen on mahdollista vastaanottaa, ymmärtää ja muistaa saamansa tiedot. Lapsi tarvitsee osallisuutensa toteutumiseksi tietoa yhteisönsä toiminnan tavoitteista, omasta roolistaan, yhteiseen käyttöön hankituista välineistä ja materiaaleista sekä muista toimintamahdollisuuksista, jotta hänen on mahdollista esittää varteenotettavia ideoita. Tällöin voidaan puhua tieto-osallisuudesta.

3

Osallisuus on...

Tunnetaso rakentuu lapsen kokemuksesta siitä, että hänen sanomisillaan on merkitystä ja että aikuinen on kiinnostunut hänen mielipiteistään ja ideoistaan.

Käytännössä lapsi tarvitsee yhteisen kielen aikuisen kanssa ja tietoa toiminnan tavoitteista sekä ympäristöstään. Mitä enemmän lapsella on tietoa, sitä "parempia" suunnitelmia lapsi osaa ehdottaa. Mitä enemmän lapsi osaa ideoita, sitä useammin päästään aloittamaan lapsen omia projekteja, joissa lapsi osallistuu ideointiin, suunnitteluun, päätöksentekoon, toimintaan ja toiminnan arviointiin. Mitä enemmän tätä tapahtuu, sitä vahvempi on lapsen tunnetason kokemus siitä, että hänen ideoillaan on merkitystä ja hän valtaistuu. Mitä enemmän lasten omia projekteja toteutetaan, sitä isompi luottamus kasvattajilla syntyy lapsiin ja lapsilla omaan tekemiseensä.

Lapsen osallisuus voi alkaa myös osallistumisen tasolta ja edetä sieltä porrastetusti kohti osallisuutta.

**Osallisuuden
teoriasta saat
lisää tietoa**

lukemalla Eeva Hujalan
ja Leena Turjan kirjaa
Varhaiskasvatuksen
käsikirja.

4

Osallisuuden tasot

8. Lasten ja aikuisten yhteistoiminnallisuus

7. Lasten omat projektit, aikuiset tukena

Lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämä minimitaso

6. Lapset päätöksentekoon aikuisten projekteissa

5. Lapset konsultteina aikuisten projekteissa

4. Aikuisten ehdoilla kuulluksi tuleminen

3. Muodollinen lasten kuuleminen

2. Tunnelman luonti lasten osallistumisella

1. Manipuloidaan lasten ajattelua ja sanomista

Osallisuuden luonteeseen kuuluu,

että sen taso on alati vaihteleva, eikä yhdellä tietyllä tasolla pysyminen ole tavoiteltavaa tai edes mahdollista, vaan osallisuuden taso voi vaihdella jopa saman toiminnan aikana.

VALMIUDET MAHDOLLISUUDET VELVOITTEET

Osallisuus on lain lapselle turvaama oikeus

Suomen perustuslain mukaan lapsia tulee kohdella yksilöllisesti ja tasa-arvoisesti, lasten tulee saada vaikuttaa kehitystään vastaavissa määrin itseään koskeviin asioihin.

Lapsen oikeuksien sopimuksessa tuodaan esille, että lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä. Sopimuksen mukaan lapsen on saatava ilmaista vapaasti näkemyksensä kaikissa itseään koskevista asioissa, lapsen ikätaso ja kehitys huomioiden.

Suomessa Varhaiskasvatuslaki määrittelee lapsen osallisuudesta seuraavaa: lapsen osallistuminen täytyy varmistaa ja lapsen tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lapsella on oltava varhaiskasvatussuunnitelma, jota laadittaessa lapsen mielipide tulee selvittää ja ottaa huomioon. Lapsen toivotukset sekä mielipiteet on selvitettävä ja otettava huomioon, kun varhaiskasvatussuunnitelmaa suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan.

Lisää Suomen laista

löydät helposti osoitteesta www.finlex.fi

Osallisuus lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen ja kasvun tukena

Kun lapsi on osallisena toiminnan eri vaiheissa ja näkee olevansa pystyvä ja osaava, parantuu lapsen luottamus omiin taitoihinsa. Tällöin puhutaan lapsen voimaantumisesta.

Osallisuus tukee lapsen kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä oma-aloitteisuutta.

Yhdessä muiden lasten ja aikuisten kanssa toimiessaan lapsi oppii vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Samalla sosiaaliset taidot vahvistuvat.

7

Menetelmät

Seuraavaksi kuvattuja menetelmiä lasten osallisuuden lisäämiseksi voi soveltaa käytettäväksi kaiken ikäisten lasten kanssa.

Menetelmiä on helppo soveltaa mm. käyttämällä puheen tukena kuvia ja esineitä, mikä mahdollistaa nähdäksi ja kuulluksi tulemisen ikä- ja taitotasosta riippumatta. Pienempien lasten osallisuutta voi tukea tarjoamalla avointen kysymysten sijaan vaihtoehtoja, joista lapsi saa valita mieleisensä. Pienten lasten osallisuus voi alkaa jo siitä, että he ovat mukana muiden rakentamassa ja suunnittelemassa toiminnassa.

8

On myös hyvä muistaa, että osallisuutta voi olla myös osallistumatta jättäminen. Lasta ei koskaan tule pakottaa tai painostaa osallistumaan oppaassa kuvattuihin menetelmiin.

Lastenkokous

Tavoitteena voi olla vaikkapa.....

- ideoida jotakin toimintaa, leikki-paikkaa tai tapahtumaa
- neuvotella jostakin toiminnasta, joko olemassa olevasta tai tulevasta
- äänestää jostakin aktiviteetista, esimerkiksi askartelu- tai juhlaohjelma-vaihtoehtoista

Lasten kokouksista on hyvä tehdä pöytäkirja

josta voi myöhemmin tarkistaa yhdessä sovitut asiat. Pöytäkirjan voi tehdä esimerkiksi pikapiirtämisen avulla. Pikapiirtämisessä aikuinen tuo näkyväksi puheella tuotetut asiat, esimerkiksi yksittäisten kuvien avulla tai sarjakuvilla.

Suunnittelu, ideointi, äänestys, neuvottelu.... Lastenkokouksilla voi olla monia erilaisia tavoitteita.

Olellaista on, että kaikki osallistujat ymmärtävät kokouksen tavoitteet ja menettelytavat. Aikuisen roolina on mahdollistaa lasten äänen kuulluksi tuleminen, joten varo esittämästä kysymyksiä, jotka johdattelisivat lapsia vastaamaan sinun haluumallasi tavalla. Tarvittaessa voit käyttää puheesi tukena kuvia ja esineitä. Voit hyödyntää niitä myös tarjotessasi vaihtoehtoja pienemmille lapsille.

Puheenvuoroja voidaan pyytää perinteisesti viittaamalla, mutta käytössä voi olla myös esimerkiksi puhekeppi (tai muu esine, jonka pitelijällä on puheenvuoro).

Puheenvuorojen määrää voidaan rajata myös vaikkapa niin, että jokaisella lapsella on saman verran puheenvuoroja symboloivia pikkutavaroita (esim. nappeja, pikkueläimiä tai kiviä), jotka konkretisoivat jäljellä olevia puheenvuoroja. Kaikkia puheenvuoroja ei ole pakko käyttää, eikä ketään lapsista tule pakottaa puhumaan.

9

Ympäristön muokkaus

Suunnitteluvaiheessa

on hyvä kiinnittää huomiota siihen, että kaikille lapsille annetaan tasavertainen mahdollisuus vaikuttaa.

Toteutettavat ideat voidaan päättää esimerkiksi äänestämällä.

10

Mitä jos lapset saisivat tilaisuuden suunnitella mieleisensä tilan?

Aikuista tarvitaan resurssien, mahdollisuuksien ja raamien antajaksi sekä avuksi käytännön toteutuksessa, mutta muuten suunnittelussa tulisi antaa tila lasten ideoille, ajatuksille ja näkemyksille.

Suunnittelussa voidaan käyttää apuna erilaisia lastenkokouksen sovelluksia. Suunnitteluprosessi voidaan aloittaa myös esimerkiksi niin, että lapset piirtävät mieluisen leikki-tilan tai valokuvaavat päiväkodissa niitä asioita, joista pitävät ja niitä, joista eivät pidä.

Jos muokattavaa tilaa ei ole vielä päätetty, voidaan sen valinnassa hyödyntää vaikka karttakävelyä (kts. s. 11).

Karttakävely

Karttoja voidaan täyttää

yksin tai parityöskentelynä, pienryhmissä tai suurempanakin ryhmänä.

Karttakävely on mainio menetelmä, kun halutaan tutustua lasten omaan lähiympäristöön.

Karttakävelyä voidaan käyttää esimerkiksi tilojen tai piha-alueiden parannuksia suunniteltaessa.

Karttakävely tapahtuu siten, että lapsilla on käytössä piha-alueen tai talon kartta-/pohjapiirros. Karttaan merkitään esim. tarroja apuna käyttäen erilaisia paikkoja: kauniita ja rumia, kivoja ja tylsiä, hauskoja ja pelottavia jne.

Tarvittaessa

aikuinen voi auttaa lapsia kartta-merkintöjen tekemisessä, esim. osoittamalla heille mahdollisesti merkittäviä tiloja: "Tässä on lepo-huone, millainen huone tämä mielestänne on?"

11

Sadutus

1. "Kerro satu!"

Kehota, älä kysy. Näin heität pallon lapselle.

2. "Minä kirjoitan sen ylös juuri niin kuin sinä sen kerrot."

Sadutuksessa lapsi vie ja aikuinen seuraa, muuttamatta tai lisäämättä mitään.

3. "Kun satu on valmis, luen sen sinulle ja voit korjata, jos haluat."

Sadun tekijänoikeus säilyy lapsella koko ajan ja hän on ainoa, joka sitä saa muokata. Lopuksi satu voidaan arkistoida, lähettää eteenpäin tai vaikkapa lukea muille.

Sadutusta voidaan toteuttaa lähes missä ja milloin vain, yksin tai ryhmässä.

Tärkeintä on, että olet aidosti kiinnostunut siitä, mitä lapsi tahtoo juuri sillä hetkellä kertoa. Sadutus antaa sinulle mahdollisuuden kuulla lapsen niitkin ajatuksia, jotka arjen huikeudessa jäävät helposti kuulematta.

Sadutuksessa tavoitteena ei ole niinkään määränpää, vaan matka! Sadutus tarjoaa mahdollisuuden sukeltaa hetkeksi lapsen ajatuksiin ja todellisuuteen. Sadun kirjaamisen lisäksi voit havainnoida lasta sadutuksen aikana: kuinka sadun kertominen alkoi, miten tilanne eteni, millainen tunnelma toiminnan aikana vallitsi?

12

Aikajana

Aikajanan voi tehdä sopivalta tuntuvalle ajanjaksolle, vaikkapa koko kevätkaudelle tai vain yhdelle viikolle.

Siihen merkitään kaikki yhdessä sovitut päivämäärät ja tapahtumat. Voitte liittää merkintöihin myös kuvia tai muuta havainnollistavaa materiaalia, jolloin lapsen on helppo "lukea" aikajanaa.

Aikajana kannattaa rakentaa niin, että sinne on helppo tarvittaessa myös lisätä suunnitelmia! Tässä auttavat väljä asettelu ja helposti siirrettävät merkinnät, esim. magneetti-, sinitarra- tai pyykki-poikakiinnitys.

Aikajanan avulla voidaan havainnollistaa lapsille aikaperspektiiviä.

Lisäksi aikajana auttaa hahmottamaan sen, että yhdessä suunnitellut ja sovitut asiat ovat oikeasti tapahtumassa.

13

14

Lähteet:

- Ensi- ja turvakotien liitto ry. 2017. Lapsen oikeuksien sopimus ja osallisuus.
- Hujala, E., Turja, L. 2016. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lapsen oikeuksien sopimus. Annettu YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989.
- Piironen, T. 2007. Ohjaajan opas lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen. Helsinki.
- Suomen perustuslaki 731/1999. Annettu Helsingissä 11.6.1999.
- Turja, L., Fonsén, E. 2010. Suuntana laadukas varhaiskasvatus. Professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry.
- Varhaiskasvatuslaki 36/1973. Annettu Helsingissä 19.1.1973.

Kuvitus ja taitto:
Julia Sippu
Marjo Sorvari

Liite 3 Toimeksiantajalle lähettämämme palautteenkeruukysely

Opinnäytetyöprosessimme lähestyessä loppuaan, haluaisimme kysyä teiltä vielä kokemuksia siitä, kuinka yhteistyö kanssamme on toiminut ja onko tuottamamme opas vastannut toiveitanne. Vastaattehan alla oleviin kysymyksiin huolellisesti, jotta saisimme mahdollisimman kattavan palautteen opinnäytetyömme palautetta koskevaan osioon.

Toivoisimme, että palautatte täytetyn kyselylomakkeen 29.9.2017 mennessä.

Ystävällisin terveisin,

Kaisu Ruusunen, Julia Sippu ja Kristian Talala

P.s. Lämpimästi tervetuloa opinnäytetyömme julkaisuseminaariin Lahden ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveysalan laitokselle torstaina 16.11 klo. 16:30 – 17:30.

Osoite: Hoitajankatu 3, 15850 LAHTI.

Kysymysosoio:

Rastita vastauksesi siten, että 1 = todella huonosti ja 10 = kiitettävän hyvin

1. Kuinka yhteistyö kanssamme sujui mielestänne?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Kuvaile miten ja/tai miten ei:

2. Vastasiko tuottamamme opas teidän ideoitanne ja tarpeitanne?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Kuvaile miten ja/tai miten ei:

3. Onko opas päässyt käyttöön päiväkotienne arjessa?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Kuvaile miten ja/tai miten ei:

4. Onko oppaasta ollut teille hyötyä päiväkodeissanne?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Kuvaile miten ja/tai miten ei:

5. Minkälaista kanssamme oli työskennellä?

6. Tekisittekö kanssamme yhteistyötä toistekin?